

וכאשר המקדש היה על מכונו. וכנהנים בעבודתם ולויים בדוכנם
 ישראל במעמדם. היה לישראל גוי קדוש שער פתוח לשמי
 שמים. ושכינת אל עליו. צור ישראל. חסנו מעונו ומגיננו מושע
 עליו בעז ותפארת. בניו למדי ה' ובחיריו הם נביאי אמת וצדק.
 אשר רוח ה' מדבר בם ומלחו על לשונם. שפעת רוח הקדוש ולבת
 אש אהבת אלקים עליון אלקי ישראל מאירה את לב האומה ומחממת
 באור אשה את כל רוחה בקרבתה. או הקדוש המקדש וכל עבודתו
 הקדושה והנהדרת. הם מבליטים בשטפי גלים של חיים איריים
 ואמיצים. את הוד חייה הפנימיים של האומה. את דבקות נשמה
 באלקיה. ואת אהבתה הנעצה וקשר קדושה לעבודתה. בכל חום החיים.
 ובכל רגשי הלב הנפש והרוח. וכל מטעני החושים החציתיים
 הפנימיים כולם. העולות והזבחים. המנחות והנסכים.
 הקטורת והשירה הקדושה. שנעשים בסמון הקדוש כדבר ה'
 חבורו כחורה וכמצוה. — מחיים הם את האומה. מבשרים כל
 זמא ונפש. ומקריבים אל רוח הקדושה. אל החיכוך האיתן והנשט
 בצל שדי. אל אלקי אמת. את כל האומה כולה. אותה ואת כל
 יהודיה. וכל הגלות אליה עמה. ורוח ברכה ונדבה הולך
 ופועם. הולך ושוטף בהוד גאון. ממכון בית חיינו. מסקום מקדשנו
 ותפארתנו. עולה וטורח בגאות. גולמים. לחבק את כל עולמי עד.
 לאהבת את כל היקום. כל היצורים וכל הנבראים. הנוונים כלם.
 משפעת הברכה של אל נורא תהלות אשר לפניו נעבד ביראה ופחד.
 בכל פאך. ובגבורה ובכל הוד תפארתו (עולת ראהו ויא עיו).
 ועל כה נחטל מעומק הלב המתענג: בגן ביתך כבתולה
 וכוונן מקדש על מכונו. והראנו בנינו. ושמתו בחקוננו —

הנהגה בדברי אלה

3
 עו. ואר"י, מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת כרזל בין
 ישראל לאביהם שבשמים. חומה מוגלת של אבנים היא
 עומדת להתפרק ולפול כשבעה מדי הזמן. אבל חומת כרזל
 אינה ראויה לפול ע"פ טבע כיא מיד כה כביר ואייר. כן
 נפילתם של ישראל ופורום הנורא ע"י חורבן ביהמ"ק גדול
 כי, עד ש"פ דרכי הזמן אין שום אפשרות לשרב לאיתנו,
 כיא אנו בני מוכסחים מיד די כי צרתי מכוניו הוא יפדינו.
 יש עוד צויר בחומת כרזל, שכפי המצויר לנו ממומת אבנים
 שנעשית בהדרגה אכן על אכן עד השלמת החומה, אבל חומת
 כרזל אם תקום תקום באיזה כח נפלא ככ"א. כן נפילתם של
 ישראל ע"י חורבן ביהמ"ק היתה נפילה שאינה מדרגת כ"א
 בבת אחת, מאגרא רמא לכירא עמיקתא. יש עוד הערה כזה, כי
 ביהמ"ק הוא היפך הכרזל, ע"כ לא תניף עליהם כרזל, מפני
 שהכרזל נבדא לקצר ימים של אדם, והמזבח להאריך ימים של
 אדם. תכלית ישראל ע"י ביהמ"ק, בית הפילה לכל העמים,
 לאחד כל באי עולם ע"י כה השלום ואודי. ומשחרב ביהמ"ק
 נפסק קולן של ישראל מהשמש בעולם, ותחת קולו של יעקב
 נשמע קול הכרזל המקצר ימיו של אדם וכל העולם נתון רק תחת
 שבת כרזל של הכח והאגרוף, וכל התקין מחזירו כולו כלא
 צדק ומשפט וכל תכלית אהבה וטוב כללית. ומפני תגבורת
 כה הכרזל אין ישראל יכולין להתקרב לאביהם שבשמים לדומם
 קרנם בעולם. כי רק בתגבורת הצדק והיושר בעולם, ושיחיו
 בייא מוכנים להכיר את כח המוסר והצדקה ועבודת אל אמת, אז
 יזום קרן ישראל. ואולי יכוח שסבת ריב בייא כמלחמת הקידים,
 שמהו באות המלחמות וההרשות הגדולות עד הגברת כה
 האגרוף והכרזל, הוא מפני הנטי למותרות. כי אם היו בניא
 מלמדים עצמם כסיפוק היו מספיק לכל תוצאות הארץ, כדי
 חז"ל כשער הפירשות. ע"כ רמו במחבת שפעולתה על הכנת
 דברים יחידים שאין בהם הכרח כלכיכות וכיו"ב, ולא פת ובשר
 מברשל כארז טבעי.

7
 ונתח בעונותינו. חרב בית המקדש ובטל התמיד. כשתגמול פהרות
 כשאור החיים הפנימיים שבאומה הולך הוא ועולה בישור. כשהשקיה לצדק, לישר,
 לאמת לקדושה עליונה. ולטהרת החיים. היא קבועה. או הקדש הכללי עומד
 במכונו. בית המקדש על משפטו וסדרי עבודותיו מקשרים את העולמים ואת
 יהויה. את הזמן אל הנצח. את הפרטים אל מקורותיהם הכוללים, והכל עולה
 באחדות שלמה. ואין הפסק בשפת האורה. אבל עתה בעונותינו חרב בית המקדש.
 כשהחיים נתדרדלו. ואור הקדש שבהם נופע, אי אפשר שאור הקדש יורח בגליונו.
 ושכינה עלתה ונתעללה מהגלות במכון עזה. במרכזו חיי הרוח של האומה, ושפע
 הקדש של הארה אלהית בא רק לעתים רחוקות. וכל מיני הפסקות והסתרות
 מובעות את ההמשך החדירי של קדושת העבודה מלהופיע בעולם. מאחר שחרב
 בית המקדש, נעצה כאן החשפלה של ההפסקה של הארעיות של חזרת
 הקדושה בעולם. ואי אפשרותה של ההמשכה התמידית באין הפסק. חרב בית
 המקדש ובטל המימי.

2
 בהיות המקדש על מכונו. וישראל
 יושב כנהוה ושכינת אל עליו. צור ישראל. חסנו מעונו ומגיננו מושעה עליו
 בעז ותפארת. בניו למודי ד' ובחיריו הם נביאי אמת צדק. אשר רוח ה'
 בם ומלחו על לשונם. שפעת רוח הקדוש ולבת אש אהבת אלהים עליון. אלהי
 ישראל מאירה את לב האומה ומחממת באור אשה את כל רוחה בקרבתה. או
 הקדוש המקדש. וכל עבודתו הקדושה והנהדרת. כנהנים אדירים ואמיצים.
 בדוכנם ישראל במעמדם. הם מבליטים בשטפי גלים של חיים אדירים ואמיצים.
 את הוד חייה הפנימיים של האומה. את דבקות נפשה באלהיה. ואת אהבתה
 הנעצה. יקשר קדושה לעבודתו. בכל חום החיים ובכל רגשי הלב הנפש הרוח.
 וכל מפעלי החושים החצוניים והפנימיים כולם. העולות והזבחים. המנחות
 והנסכים. הקטורת והשירה הקדושה. שנעשים במכון הקדש. כדבר ד' הבורו.
 כחורה וכמצוה. אשר לעולם זאת על ישראל. מחיים הם את האומה. מכפרים כל חטא
 ופשע. ומקריבים אל רוח הקדושה. אל החיכוך האיתן. והנשט בצל שדי. אל
 אלהי אמת. את כל האומה כולה. אותה ואת כל יהודיה. וכל הגלות אליה עמה.
 ורוח ברכה ונדבה הולך ופועם. הולך ושוטף בהוד גאון. ממכון בית חיינו. ממקום
 מקדשנו ותפארתנו. עולה וטורח בגאות. גולמים. לחבק את כל עולמי עד. לאהבה
 את כל היקום. כל היצורים וכל הנבראים. הנונים כולם משפעת הברכה של אל
 נורא תהלות. אשר לפניו נעבד. ביראה ופחד. בכל פאך גבורה ובכל הוד
 תפארתו.

הנהגה בדברי אלה

4
 כי ירושלים עיר הקודש והמזבח אשר
 הוא שלימות כל העולם. שכן אמרו חכמים
 אלמלא היו יודעים האומות מה מועיל להם
 בית המקדש היו בונים אותו של זהב. וזה בודאי
 כך כי למעלת המקדש ראוי שיהיה ביה שלימות
 אל כל העולם לא לישראל בלבד. ולפיכך אמרה
 תורה לקבל קרבנות מן העו"ג המקריבים קרבנות
 ואם היו העו"ג מתנגדים אל בית המקדש לא היה
 יכול לצמוד אף שעה אחת בשעה שהעו"ג
 מושלים שהיו מהרילים אותה. לכך אף כי העו"ג
 מתנגדים לישראל אבל בית המקדש לפי שיש צד
 בזינה אשר בית המקדש הוא שלימות כל העולם
 אף לעו"ג ולכך לא נחרב ע"י עו"ג רק ע"י שגאת
 הלב ומחולקת שחולקו ישראל ועל ידי זה נחרב
 הבית.

למה יש לה

5
 הנהגה לו התורה ובית המקדש.
 התורה הראה לו שחיי קרבנות. אלו עגלה
 משולשת רומזים על הקרבנות שהם בתורה. וכן
 הראה לו בית המקדש שהיו הקרבנות מקריבים
 בבית המקדש וכל זמן שעושים בנין. בשמים
 שהם התורה ובית המקדש נבדלו משמים. כי
 כמו שבאדם הלב והמחש. עיקר האדם. הלב
 שממנו חיותו והמוח ששם השכל. כך בכלל
 העולם בית המקדש התורה עיקר מציאות
 העולם. וכמו שהלב הוא באמצע האדם וממנו
 מקבלים חיות ושפע כל האברים. כך בית
 המקדש באמצע העולם ממנו מקבלים כל
 האיצויות חיות ושפע. וכמו שהמוח שם שכל
 האדם. כך התורה שכל העולם. נמצא התורה
 בבית המקדש הם עיקר הנמצאים. ואלו שני
 דברים הם צמודים ביחד תמיד. כי בית המקדש
 הוא בארץ והוא שלימות העולם הגשמי. התורה
 היא שכלית. ולפיכך על אלו שני דברים אומרים
 תמיד יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה
 בימינו נתן חלקנו בתורתך. לומר שיתן חלקנו
 בדבר שנחשב מציאות דוקא ולא בדברים
 בטלים:

6
 משרד כהן כול השדר נופת עופים ופסק אנשי אבנה
 ישראל שאמר ידועה די כי נבד חסד ונר רש"ב אכ"ר העיר ר' יהושע פיס שרד כהן אין
 זם שאין ט מללה ולא יד רבל לבינה ועפל בעם הפירות ר' יוסף אביר איך נמשל ששן הפירות ר'
 שבען כן אלעד איך המורה נגלה את (הפסק את) הדין המעשהו נמשל את ששן הדין (6)

8
 נחמו, נחמו עמי, — אבל עוד בכתב של אש גחלת שחורה, חרותים הם על לבנת
 פני אותיות השאלה הגדולה, אשר חזרתי להגות נכאים ביום המר של אבלנו הגדול:
 ואיך אנחם?
 אם היה שברי רק שברון של עם גולה עשוק ומארוץ נהדף, אולי הייתי חושב
 לנטפי נחומים, את אשר אראה, בניס בונים באים בקץ הימים, ומישיבים ארץ שוממה,
 אף כי שוממותי כים הם רחבים, ובגיני הוא רק כעב קטן, ככף איש לערכם, בכל
 זה יש ערך של אחוה, לחשוב נחומים לעומת היגון. אבל מה נעשה בעת אשר יתיצב
 לנגדנו היגון הקחד על נביקת הרוח, הלא זהו העומק שכוכס יגוני, ומה יוכלו
 נחומי מפעלים ובגיני חרבות, לשעשע נפשי, אם בתוך הבנין, הנגי רואה אש יוקדת,
 הולכת ומרהסת? !
 מעוז האומה, הודה והדרה, יפעת כבודה וששון עוזה, הלא הוא באמת רק רוח
 קדשה המתגלה במשמרת חייה, אור תורתה, אשר בעדה באו באש ובמים, ואם בני
 בוני, הם אל ארצי באים, ובידיהם כשיל וכלפות להחריב את המעוז המקדש, עוד
 טרם החל להבנות, וכל רעיון קודש, אשר ממקור גשמי נזול, וכל ארשת אבות אשר
 ממעיני מפכה, למרמס ומרפש יונת, לרגלי כל שור וחמור, אשר יתאמר לבוא אל
 הארץ החרבה, עשירת חוסן הקודש, ובפיו מרמה לאמר בונה אנכי ארץ לעם, —
 ואיך אנחם? !

הנהגה בדברי אלה

ת. הניא א"ר יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מהזרות ירושלים להתפלל, רבא אלי זכור לטוב והמתין לי על הפתח עד שסיימתי כו', אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, אמר לי הי' לך להתפלל בדרך, א"ל מתיירא הייתי שמא יפסיקוני כו', באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה וכו', א"ל בני מה קול שמעת בחורבה זו, א"ל שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואמרת אוי שהחרכתי את ביתי כו'. אמר לי חייך וחיי ראשך, לא שעה זו כלכד אמרת כך, אלא בכל יום ויום ג"פ אמרת כך, וליע אלא בזמן שישאל נכנסים לכ"כ ולכמ"ד ואומרים יהא שמי' רבא מברך, הקב"ה מונענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו כביתו כך, ומה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

דב"ה

והנה החסרון שבעולם מצד שפלותן של ישראל ניכר בכמה דרכים. הא' מצד רוממות אנשי המעלה שבישראל, שאין ערוך לקדושת מדותיהם ועומק חכמתם, וכשישראל במעלה הם יכולים להיטיב הרבה לטובת שלמות העולם. כענין שאמר גבריאל, אם יהיו כל חכמי אנה"ע בכף מאזנים ודניאל איש חמודות בכף שני' לא נמצא מכריע את כולם? וכשאנשי מעלה קדושי עליון כאלה נתונים בשפל, וקול שלמותם אינו נשמע בעולם, רעה רבה היא אל הבריות כולן ונגד חק השלמות שיסד השי"ת בבריותיו. והב', מצד עבודת הקרבנות, שמוה נמשך שלמות גדולה בעולם ושפע רב, ורצונו ית' להיטיב לבריותיו, וכי' שחסר הדבר המשלים אין ההנהגה בשלמותה. הג', גם עבודת השי"ת וידיעתו שהם דברים שנעשים אפי' חוץ למקדש ואינם תלויים בו, מ"מ חק נתן השי"ת, שע"י קדושת המקדש כל העבודות פועלות את פעולת שלמותן באופן יותר נכבד באין ערוך. ע"כ נקרא בהמ"ק בית תפילה, שאפי' התפילה שהיא נוהגת בכ"מ, מתקבלת יותר במקום המקדש וע"י קדושתו. ומה נלמד לכל העבודות שאינן תלויות בו, שהשלמות היוצאת מהן ע"י קדושת המקדש, גדולה ונכבדה היא יותר מהשלמות היוצאת מהן בלעדו. אבל עוד דבר גדול יש בחסד עליון ית"ש, שהרי באמת ביהמ"ק שלמטה מכוון נגד בית המקדש שלמעלה, כמש"כ "לעולם זאת על ישראל" וכדחז"ל בשלהי מנחות. א"כ צ"ל שלעולם פועלות כל העבודות את חק שלמותן כאילו ביהמ"ק בניו, אלא כיון שבעוה"ז הוא חרב, א"א שיושפעו הטובות הנמשכות מוה השלמות לעוה"ז, ונשארות רק למעלה, וכשיבא זמן תשועת ישראל, וישתכלל העולם בביהמ"ק, ויהי ראוי לקבל שלמות עליון, אז יופיע השי"ת בהודי גאון כל השלמות הנעשה מכח כל המצות והעבודות כולן, בערך שהן פועלות אם הי' ביהמ"ק על מכונו. והנה אע"פ שברברים העליונים השלמות מתוספת, מ"מ אין זה גמר התכלית, כ"א שיושפעו כל אלה למטה, למקום הגורמים זו השלמות. ונמצא שגם מצד הדברים העליונים עצמם, המיוחסים מצד מעלהם לו יתעלה ביותר, ג"כ איז התכלית העיקרית. אבל מצד מצבן של ישראל הרי הדבר רע ורמ מאד, שכל אלה הגדולות מוכנות להם, והם נתונים בחרפה ושפלות בעוה"ז.

א"ל גינתא דא 6

ואנה אמרת ונשלמה פריס שפתינו. אע"פ שנהרס הבנין הקדוש ונחרב וכל סדרי הקדושה בקביעותם נסתמו ארותיהם מהאיר בעולם. אלכיש שמים קדרות ושק אשים כסותם, לא זוה הקדושה הפנימית. הקבועה בתוכיותה של הנשמה הישראלית. שממנה נובע הוא כח השפה הקדושה המיוחדת לישראל בקדושתה. וכח זה הוא יפה כ"כ, עד כדי להיות תשלומי. גם בעד המעשה היותר נפר ויותר חזק, בהיותו מסודר בפעולה. כמו שהקרבן היותר גדול, ויותר מאזר בממשיותו, הוא קרבן הפרים. גם אותו אנו משלמים בשפתינו, שכה הדבור הקדוש, המיוחד לנו, פועל בהיותו וציוורו הפנימי את אותו הענין המקדש, להעלות ולעזר את כל העולמים ואת כל ההויה מצד פנימיותה. דוגמת מה שפעלו הקרבנות, בהתפשטותם וקדושתם. הגליה והמפורסמת, נוסף על אוצר הכבוד הפנימי המקושר עמם.

דב"ה

אבל הלא דבר ד' הוא הקורא אלי לאמר: נחמו, נחמו עמי, ודבר ד' יקום לעולם. על כן אתחוק ואתעודד ואומר: שובי נפשי למנוחתי כי ומלא תקות נחומים, קומי נא וחשוב מפלאות תמים דעים, אשר לעד כה הגיענו. ואם בחלקי בוני בנינינו, עוד רוח ערעים מסוכה, ואותו הסער אשר מצא לו מקום בארץ המלאה מוטה, אשר חוון שוא, ישמיעו מנהליה על פני תבל, לחדש רוח האדם על יסוד רגבי חומר מובס, באין מחשבת נצח ובאפס רוח אלקים חיים, חדר הוא במפלצת הבליו ועד חלק מהבונים, אשר באו והתגנבו אל תוך מערכתנו הגיע, ואשר באמת רק הרעל הזה, אשר נמסך בזמן האחרון בין מחנה עובדינו, הוא אשר הסיר את צניף ההוד מעל כל רגש קודש, והוא אשר הגיע לבבות לדרוך ברגל זדון על כל מחמדי אבות, עד אשר רוח עז הנצחים, אשר תמיד רחף על פני שדרות בנינינו מאז מעולם, — החל להתחלש, — אל נא נפשי ממנו תפחדי פחד. דעי נא כי רק רוח עובר הוא, הלום פותה זה, וכמחזה אשר ראינו בחלקים רבים, מבני עמנו אשר נתעו בחסד לאומים הכוזב, להשוב את מעונות הגליות לבית מבטחם, נעשה כקש נדף, מעת אשר רוח תקות קודש החל לנשוב מהררי ציון, כן קרוב היום, אשר כמחלום בלהות יקיצו כל הגתעים ויראו, כי רק רוח בער צרר אותם בחפניו, והמעמד האיתן אשר לעם עולם על ארץ, אשר נחלת עולמים היא לעם אשר ישור אל כל כחות הבלע ברוח קדשו, ואון אל — חיינו, הוא אך הוא הנהו חרב גאותו מעולם, נחלת אברהם יצחק ויעקב וחבל קדשו, מסיגי בקודש.

א, בבוקר לא עבות אחד, שוב ישונו אלינו כל העדרים הנטעים, ובין יבינו כולם, כי המטרה של תפקידי השלילה אשר לכל מלאכת הכחש אשר במלא עולם ובקרב עמים וממלכות, בכל חיוני סופרי חול ומשוררי גבל ויין, היא מכוונת מיד קורא הדורות מראש ועד סוף לעומת כל עוני השוא, אשר טחו תפלי' כל המתהללים באיללים, שבכל הסגנונים, שהם כל אלה אשר אטמו אזניהם משמע אל דבר ד' בכח ובהדר, אשר יצא יוצא עוד מכל נאות יעקב בהבנותם, בכליל תפארתם, בכל שיגוב טהרו, ואז ישונו לנו כל הבנים, אשר רחקו, והדרת קודש יראה על כל מעשי בונינו אשר בארץ תפארתנו לעד, ואז ננחם. נחמו, נחמו עמי, יאמר אלקיכם!

מנחת יצחק ח"א פ"א 184

נחמת ישראל היא עכשיו חובתנו היותר גדולה וקדושה, חובת תלמידי חכמים, צדיקים וקדושים, וכל מי שהוא מרגיש בלבבו נטיה ללכת בדרכיהם. עלינו להתעלות — — — ולכוא עד אותו מצב נפש, אשר ממנו נוכל להרעיק טל של נחומי-אמת — נחמו, נחמו עמי, יאמר אלקיכם" (חזון הגאולה, עמ' צ"ה).

עלינו לספר בשבחם של ישראל, ללמד עליהם זכות, ולמצוא תמיד את הצד המפואר שבהם, ועל ידי זה לרומם את רוחם, לנשואם ולקדשם. חייבים אנתנו להודיע את השבח הכללי של כנסת ישראל, את טהרת נשמתה, את האורה האלקית שבה. ראוי הוא הכלל לסנגוריא יללימד זכות, וכדאי הוא הכלל לתנחומים ולהתרוממות — עת לחננה, כי בא מועד" (שם, עמ' ק"ד).

הגיע זמן לכל עבדי ד' לנחם את ישראל, לשמח לב עגומים בנחמת ציון, וביכוד אחלתא דגאולה, המתגלה ומתראה בבנין ארץ בית חיינו. עין בעין אנו רואים כי באה עת לחננה. הארץ הנשמה הולכת ובניית ירושלים עיה"ק הולכת ומתפארת, ב"ה, בבניינים נחמדים על ידי אחינו בני ישראל, הבאים לשחר פניה ולבקש שלומה ופארה — רואים אנו כי הנצנים נראו בארץ. כח אור קדוש אנו צריכים להעיר עתה, מבית ומחוץ, להוסיף חמדת עם-י לארץ חמדה, וקדושתם של ישראל כשחר פרוש על ההרים — לקרב קץ נחמה ולרחם אום-לא-רוחמה, ובמקום אשר יאמר להם לא-עמי אתם, יאמר להם בני א-ל חיי" (תושע ב', א). (אגרות תרא"ה, ח"א, עמ' ע"ד)

אגרות תרא"ה ח"א פ"א 185

מרון הרב וצ"ל היה רגיל לבאר את דברי חז"ל במסכת (תענית ל', ב) כ, המתאבל על ירושלים וזכה ורואה בשמחתה": לכאורה יפלא הדבר, שאמר, "וזכה ורואה בשמחתה" ולא אמרו: "וזכה ורואה בבנינה", שהרי העיקר הוא בנינה של ירושלים ואילו השמחה ספול לה? אבל — אמר הרב חכמינו ידעו כי כשיגיעו הימים שזוכה לראות בבנין ירושלים, יראו זאת כולם, כל מי שיחיה באותה תקופה, ובתוכם גם אלה, שלא התאבלו כלל על ירושלים, אולם הרגשת השמחה — זו תהיה נחלתם של אלה שהתאבלו והצטערו בצערן של החורבן, שהתגעגעו וציפו לבנינה של ירושלים.

מנחת יצחק ח"א פ"א 182